

SPRE O ARMONIZARE A IDENTITĂȚII NAȚIONALE CU IDENTITATEA EUROPEANĂ ÎN CONTEXTUL GLOBALIZĂRII

TOWARDS A HARMONIZATION OF NATIONAL IDENTITY WITH EUROPEAN IDENTITY IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

George NICULESCU

Professor PhD - "CONSTANTIN BRÂNCUȘI" UNIVERSITY OF TÂRGU JIU
e-mail: gniculesco@yahoo.com

***Abstract:** This article describes the coexistence of the two identities: national identity and european identity. therefore, national identity and european identity, not national identity versus european identity (similar to the elements of the local and global relationship, which are not excluded, but mutually stimulate for development).*

National identity and european identity are not in the relationship of adversity. there is no competition between the two identities. the hypothesis of the lack of antagonism between national and european affiliation has been developed since the 1970s.

The article supports convergent views: national identity is not contradictory to the feeling of belonging to the european union, but on the contrary. the european-national relationship is built up in relation to the nation, or by "extension" - i am european because i am french, belgian, german etc., or "compensation" - i am european because i do not feel spanish or british but almost never : i do not feel european because i am very nationalist.

Keywords: national identity, european identity, European Union, culture.

Cultivarea identității naționale este condiția de a fi europeni

În centrul abordării acestei teme este sloganul Uniunii Europene: "Unitate în diversitate".

Utilizarea științifică a noțiunii de „identitate europeană” a înregistrat progrese începând cu anii 2000, expresia continuă să ridice probleme. O mare parte a literaturii pe acest subiect, tratează în general, în termeni istorici sau filosofici valorile și modul de viață comune Europei. O altă parte a literaturii, abordează identitatea europeană ca și proces psiho-sociologic sau socio-politic de atașare a cetățenilor față de spațiul european și de comunitatea politică atinsă prin integrare.

Septimiu Chelcea (figură marcantă a sociologiei românești) introduce noțiunea de **selful românesc** în definirea identității naționale.

Cercetările desfășurate au relevat că, pe continuumul Est-Vest, selful românesc se plasează spre Vest. De luat în considerare faptul că selful nostru constituie un element favorizant al construirii identității europene. În opoziție cu cei care cred că dobândirea unei identități europene presupune anularea identității naționale, consider că tocmai cultivarea acesteia oferă condiția sine qua non de a fi europeni. Prin europeanizare nu înseamnă să renunțăm la spiritul identitar, la valorile perene, să ne uniformizăm. Fără identitate națională, n-am mai fi ce suntem și nici nu am mai ști ce suntem.

Când analizăm identitatea națională pornim de la considerentul că suntem un popor cu calități și defecte psihomorale, cu o istorie milenară, creator de cultură și civilizație, asemenea tuturor celorlalte popoare. Se impune să vorbim mai mult despre cetățenia europeană decât despre naționalitatea europeană (cetățean = persoană aparținând unui stat, care se bucură de drepturi civile și politice și care are anumite obligații față de acel stat, dar este și un cuvânt cu care ne adresăm unei persoane al cărei nume nu-l cunoaștem/identificăm).

În ciuda apelurilor repetate și a multor motive plauzibile pentru desființarea sa, națiunea rămâne o formă dominantă de organizare politică, economică și culturală.

Această lucrare investighează o formă particulară de conștiință națională care a apărut în ultimii ani, care ne spune foarte multe despre funcția percepută a națiunii într-un context al secolului al XXI-lea. Această formă se numește branding național, iar pentru crearea și comunicarea identității naționale utilizează instrumente, tehnici și expertiză din lumea managementului mărcilor corporative. Brandingul național este definit ca o formă de "soft power"¹, putere blândă, spre deosebire de puterea "tare" a activelor militare sau economice.

Dincolo de costurile și beneficiile sale strict economice, integrarea europeană reprezintă, în primul rând acceptarea de către statele candidate a unui sistem de valori definitorii pentru Uniunea Europeană. De aceea perspectiva integrării ridică pentru statul respectiv numeroase întrebări referitoare la propriile valori, ca parte a identității sale naționale, precum și la compatibilitatea acestora cu cele europene.

Valorile românești sunt definite din perspectiva sistemului axiologic reprezentativ pentru comunitatea națională, în timp ce valorile europene sunt parte a unei identități aflată în curs de cristalizare. Problematika raportului dintre valorile europene și cele românești este

¹ Joseph S. Nye, unul dintre cei mai renumiți teoreticieni contemporani în domeniul relațiilor internaționale, profesor la Universitatea Harvard, în lucrarea "Viitorul puterii", schimbă paradigma relațiilor internaționale introducând un nou concept - "intelligent power", care constă în "putere tare" și "putere moale".

astfel abordată în contextul mai general al raportului dintre identitatea națională și o posibilă identitate supranațională.

În ultimul deceniu, toate rapoartele Comisiei Europene consacrate opiniei cetățenilor cu privire la Europa (Eurobarometrele) includ o parte intitulată *Identitatea Europeană*, ținând evidența procentajului cetățenilor Uniunii care se auto-califică drept europeni.

Identitatea europeană (ca și cetățenia de altfel) nu poate fi fondată printr-o omogenizare care să anihileze diversitățile, fie acestea lingvistice, culturale sau juridice.

Clădirea unui suprastat în „lumea veche” nu se oprește numai la crearea unor instituții pentru guvernarea continentală, stabilirea unei Zile a Europei, consacrarea drapelului, stemei și imnului european, la adoptarea unei monede unice sau elaborarea unei constituții. Europa Unită tinde să își confecționeze și o identitate proprie, care să-i justifice existența. Sunt inventate tradiții comune, este rescrisă istoria Europei și se impune o gândire specifică. Totuși, temelia religioasă a Europei Unite pare să dea de furcă strategilor UE. Majoritatea înclină spre a oficializa „rădăcinile creștine” ale Europei Unite. Formula îi lezează însă, în principal, pe musulmani (numeroși în Europa Centrală și de Est) și pe evrei (Israelul aspirând să adere la UE, chiar dacă geografic, cel puțin, este străin Europei)²

Pilonii unei identități europene sunt construiți prin intermediul politicilor culturale, prin aplicarea dreptului comunitar și activitatea jurisprudențială a Curții Europene de Justiție precum și printr-o cultură politică tot mai larg împărtășită de membrii UE.

Până în prezent progresul economic a fost motorul integrării europene, astfel că un eșec major în acest domeniu ar submina progresul Uniunii, încetinind sau chiar stopând integrarea politică. După cum demonstrează Eurobarometrele recente, se înregistrează chiar un declin în perceperea avantajelor de a fi membru al Uniunii Europene. Eurobarometrele, într-o continuă evoluție pe durata ultimilor ani de cercetări calitative, axate pe interviuri și tehnici analitice aplicate chestiunilor privind identitatea, s-au dovedit a fi instrumente foarte utile în a dobândi o viziune mai clară asupra evoluției identităților multiple sau asupra procesului de conturare a identității europene în rândul cetățenilor, pornind de la suma experiențelor culturale, sociale, juridice trecute, dar și a percepției subiective a UE și valorilor promovate de aceasta. Trendul caracterizează printre altele state precum Grecia, Portugalia, Italia care se confruntă cu puternice crize privind datoriile, care resimt amar măsurile de austeritate impuse. În aceste circumstanțe, *unii autori*³ consideră că o identitate

² Grigore Georgiu, *Națiune, cultură, identitate*, București, 1997, p. 25

³ Céline Belot, “Le tournant identitaire des études consacrées aux attitudes à l’égard de l’Europe. Genèse, apports, limites”, in *Politique européenne*, Paris: L’Harmattan, n. 30/2010, pp. 17-43.

încă incipientă și fragilă este în pericol de a primi o puternică lovitură având drept consecință resurgența identității naționale și a naționalismului, opinie în evidentă contradicție cu însăși teza pe care o argumentez, conform căreia identitatea europeană poate coexista cu cea națională, interacționând de o manieră complementară.

Coexistă mai multe identități într-o identitate supra-statală.

Procesul europeanizării subliniază totodată importanța rolului pe care identitățile multiple, tradițional împărțite în trei categorii: regionale, naționale și europene, îl dețin în construirea Europei moderne.

Chiar dacă în forma sa actuală, identitatea europeană nu trezește sentimente asemănătoare celor suscitade de identitatea națională, cu o încărcătură emoțională mult mai accentuată, nu este totuși dificil a găsi cauze și interese comune care să unească europenii și să-i îndemne spre o conștientizare a apartenenței la Uniunea Europeană.

Spre deosebire de identitatea națională, cea europeană este construită ca expresie a patriotismului constituțional și a libertăților și drepturilor individuale.

Nu este destul să respiri aerul continentului pentru a fi european, că **european, înainte de a fi, se devine**, afirma Andrei Marga în cartea *Cotitura culturală*.

Identitatea europeană nu este, prin natura ei, un simplu dat al istoriei, efect al situației în geografia Europei și al participării la evoluția istorică a acesteia, ci un rezultat, efectul unor performanțe.

"Identitatea europeană este *O multitudine de interacțiuni între mai multe << dialoguri >>*" scria filosoful francez Edgar Morin în lucrarea *Identitatea culturală a Europei*⁴.

Identitatea europeană crește din seva identităților naționale.

Chiar unul dintre promotorii UE, Franța, a avertizat că nu va renunța la identitatea sa cu nici un chip. Franța dorește (și nu e singura) o Europa a națiunilor, idee promovată de Charles De Gaulle, construită după o logică a integrării în consonanță cu logica diferențierii.

Din anumite puncte de vedere, Uniunea Europeană reprezintă *atât un sistem de guvernare supranațional, o formă inedită a comunității politice, dar și o construcție fragilă în curs de formare a identității*⁵

Analizarea variatelor dimensiuni ale identității europene (de la cea culturală, politică, până la cea construită juridic) și evoluția percepțiilor europenilor cu privire la Uniunea Europeană arată marile provocări cu care se confruntă identitatea europeană, încă fragilă.

⁴ Morin, Edgar, *L'identite culturelle de l'Europe*, Paris: Seuil, 1988.

⁵ Montserrat Guibernau, "Prospects for a European Identity", in *Int J Polit Cult Soc* (2011) 24, p. 31

Elemente precum împărtășirea unei culturi comune, sistemul de valori sociale (progresul și bunăstarea), politice (democrația și libertatea) sau juridice (respectul față de drepturile omului) unesc europenii, fiind elemente cheie în procesul de construire a identității europene.

Din rațiuni istorice (proiectul european este în desfășurare doar de la mijlocul anilor 1960, iar piața unică, la jumătatea anilor 1980) se poate afirma că este prea devreme pentru a se contura o națiune europeană și o identitate europeană. În cele din urmă, identităților naționale le-au luat sute de ani să evolueze pe când europenii interacționează mai intens doar de douăzeci și cinci de ani. În al doilea rând, demografia lucrează în favoarea UE iar noile generații de tineri vor ajunge progresiv să se considere europeni. În al treilea rând, odată cu creșterea nivelului de calificare și educație în general, europenii vor fi mult mai interesați de alte aspecte (studii, călătorii, servicii etc.) ajungându-se pe această cale la o răspândire a identității europene; dovada o reprezintă două euro-sondaje recente furnizate de Eurobarometrul Special 346 (2015).

Înțelegerea construcției europene din punct de vedere legal a constituit un interesant subiectu pentru intense discuții⁶.

Practica a depășit de mult aceste dezbateri teoretice și tratează Uniunea Europeană și Comunitățile ca o asociere uniformă în vederea integrării⁷. În acest context, instituirea unei Constituții oferă posibilitatea de a crea structuri mai clare care permit instituțiilor să-și îndeplinească funcțiile mai eficient, să prezinte o organizare mai ușor de înțeles de către cetățeni, definind totodată Uniunea ca reprezentând o unitate politică și juridică cu o structură mult mai cuprinzătoare și mai transparentă. Mai mult chiar, dreptul european asigură coeziunea esențială; Comunitatea Europeană este o comunitate a dreptului, regula de drept fiind expres menționată în Art.6 EU ca unul din elementele de bază ale Uniunii, și alături de alte principii (al libertății, democrației, respectului pentru drepturile omului), element al ordinii constituționale europene. Semnificația specială derivă în egală măsură și din considerentul că dreptul funcționează ca un factor al integrării, armonizând sistemele de drept național și normele de conduită și creând cadrul pentru o politică comună⁴². Mai mult chiar, dreptul reglementează compunerea, atribuțiile și funcționarea instituțiilor, relațiile dintre acestea și statele membre și cetățeni, drepturile și protecția legală a acestora iar un rol cheie

⁶ Armin von Bogdandy and Jürgen Bast (eds.), *Principles of European Constitutional Law*, Max Planck Institute for Comparative Public Law and International Law, Oxford: Hart Publishing, 2006

⁷ Adrian Favell, *Eurostars and Eurocities: Free Movement and Mobility in an Integrating Europe*, Oxford: Blackwell, 2008.

în sistemul legal al UE îl deține Curtea Europeană de Justiție care supraveghează aplicarea legislației și a Tratatelor.

Apelul la reguli presupune o identitate comună și apartenența la comunitate. Fără o atare identitate comună considerăm imposibil a se imagina un singur polis, o asociere a tuturor cetățenilor Europei.

Instituțiile UE au reușit să creeze un profil distinct și deși se manifestă diferit în funcție de fiecare stat membru în parte, servesc totuși ca punct de referință pentru cetățenii europeni. Abilitatea instituțiilor europene de a exprima o identitate comună este totodată înrădăcinată în natura UE⁸. Din moment ce nu există nicio narațiune istorică europeană în baza căreia să se fondeze o identitate comună, instituțiile unionale ar putea deveni „purtătoarele” unui mit istoric European; dacă în trecut diferențele politice extreme erau contestate prin conflict militar, actualmente sunt exprimate printr-o negociere îndelungată la nivelul instituțiilor supranaționale, bazată pe regula de drept. În acest sens, instituțiile europene pot fi considerate expresia decisivă a unei noi identități europene post-1945, ca garanți ai articolului 6 din Tratatul UE, parte integrantă a Tratatului Constituțional dar și a tradiției europene a raționalității și legitimității democratice a fiecărui stat membru.

Datorită implicațiilor constituționale ale primatului și efectului direct, dreptul european a devenit intrinsec dezbaterilor constituționale naționale și discursurilor politice.

Dreptul European a ajutat instituțiile europene să medieze identitățile individuale și colective compozite, fiind totodată instrument al modelării unui consens majoritar asupra valorilor și normelor comune exprimate sub atenta supraveghere a CEJ. În acest fel, identitatea europeană a devenit tot mai identificabilă și semnificativă pe măsură ce instituțiile europene, politicile culturale și dreptul articulează valorile deținute în comun.

Concluzii

Formarea unei identități europene nu se va realiza pe seama identităților naționale existente și nici nu va determina o înlocuire a acestora. Susținând posibilitatea coexistenței celor două identități, vom observa că identitatea culturală europeană este construită ca și în cazul statului-națiune, în alte cuvinte, deține propriile mituri, amintiri și simboluri și se încearcă prin aceasta, crearea unui sentiment al continuității prin pretențiile unui trecut comun, ale prezentului și viitorului împărtășit, similar discursurilor identitare naționale.

⁸ Richard C. Mole., *Discursive Constructions of Identity in European Politics*, London/New York: Palgrave Macmillan 2007.

Răspunsul, pentru cei care se tem de o eventuală uniformizare prin globalizare, este simplu: principiul excepției culturale⁹. El trebuie apărat cu orice preț.

Declinul culturilor europene ar însemna declinul culturii europene.

Acum zece ani, când Donald Morrison anunța, într-un articol incendiar, „moartea culturii franceze”, Antoine Compagnon i-a răspuns, printr-un eseu nuanțat, care sînt riscurile și beneficiile „excepției culturale” și de ce este nevoie de un angajament al statului în susținerea culturii.

Uniunea Europeană se confruntă în prezent cu o multitudine de noi sarcini precum: remediarea consecințelor îmbătrânirii populației europene; administrarea fluxurilor migraționale, dar și a crizei economice; menținerea păcii într-un cadru globalizat.

Date fiind toate aceste provocări, interesele comune generate de integrarea economică precum și rațiunile care au stimulat în trecut unificarea europeană (de exemplu păstrarea păcii, amenințările exterioare sau creșterea economică) nu mai sunt suficiente pentru a suscita o veritabilă coeziune politică; drept consecință trebuie căutate noi forțe de coeziune a unității politice europene chiar în cultura europeană comună. Pe măsura ce acești vechi factori ai integrării își pierd puterea, rolul identității culturale europene comune, factor spiritual al integrării europene, capătă importanță ca sursă de unitate și coeziune.

Identitatea culturală reprezintă versiunea care conferă atât un suport substanțial cât și atașamentul emoțional, aspect valabil mai ales în comparație cu identitatea europeană neo-liberală, căreia i se aplică sugestiv întrebarea retorică formulată de Jean Monnet: *cine s-ar îndrăgosti de o piață unică europeană?*³⁸. Mai mult decât atât, considerăm că identitatea culturală europeană este o necesitate, acționând ca o fundație și ca o justificare pentru versiunile neo-liberală și civică ale identității europene.

Însă cultura europeană, acest spațiu deschis care trebuie constant redefinit, nu creează prin ea însăși unitatea europeană; această unitate necesită în egală măsură o dimensiune politică. Cultura europeană comună este de fapt ceea ce permite politicii să facă din Uniunea Europeană o entitate politică unificată. Astfel, unitatea unională nu este doar o misiune politică; politica poate doar să creeze condițiile de bază ale unificării europene. Europa însăși este mai mult decât o construcție politică, este un ansamblu, o cultură de instituții, de idei și de așteptări, de obișnuințe și sentimente, de amintiri și proiecte formând un liant care unește europenii între ei, constitutiv în același timp fundația pe care este ridicată construcția

⁹ Anne-Marie AUTISSIER, *L'Europe de la Culture, Histoire(s) et enjeux*, Internationale de l'Imaginaire, Nouvelle série, n.19, Babel, Maison de Culture du Monde, 2005.

politică. Iar acest ansamblu adesea denumit *societatea civilă europeană* se află în centrul identității politice.

În concluzie, diferitele tipuri de identități (culturală, juridică, constituțională sau politică) au fost afectate de procesul de integrare europeană în variate moduri, articolul acordă o atenție sporită distincției dintre variatele dimensiuni ale identității europene;

Cele mai puternice identități existente la nivel european sunt cea culturală și cea politică, în timp ce identitatea europeană legală abia se remarcă;

Se poate supune atenției trei domenii în care identitățile europene juridice și instituționale au deja o semnificație deosebită: medierea sub-identităților complexe; construcția de valori comune prin intermediul practicii judiciare dar și impactul practic al cetățeniei europene.

Bibliografie

1. Autissier, Anne-Marie , *L'Europe de la Culture, Histoire(s) et enjeux*, Internationale de l'Imaginaire, Nouvelle série, n.19, Babel, Maison de Culture du Monde, 2005.
2. Belot, Céline *Le tournant identitaire des études consacrées aux attitudes à l'égard de l'Europe. Genèse, apports, limites*, in *Politique européenne*, Paris: L'Harmattan, n. 30/2010, pp. 17-43
3. Bogdandy Armin and Bast Jürgen (eds.), *Principles of European Constitutional Law*, Max Planck Institute for Comparative Public Law and International Law, Oxford: Hart Publishing, 2006
4. Favell, Adrian, *Eurostars and Eurocities: Free Movement and Mobility in an Integrating Europe*, Oxford: Blackwell, 2008.
5. Georgiu, Grigore, *Națiune, cultură, identitate*, București, 1997, Guibernau, Montserrat, *Prospects for a European Identity*, in *Int J Polit Cult Soc* (2011) 24, p. 31
6. Marga Andrei, *Cotitura culturală. Consecințe filosofice ale traziției*, Marga, Andrei, *Filosofia unificării europene*, Editura Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca, 2003.
7. Mole Richard C. *Discursive Constructions of Identity in European Politics*, London/New York: Palgrave Macmillan 2007.
8. Morin, Edgar, *Penser l'Europe*, Paris: Seuil, 1988.